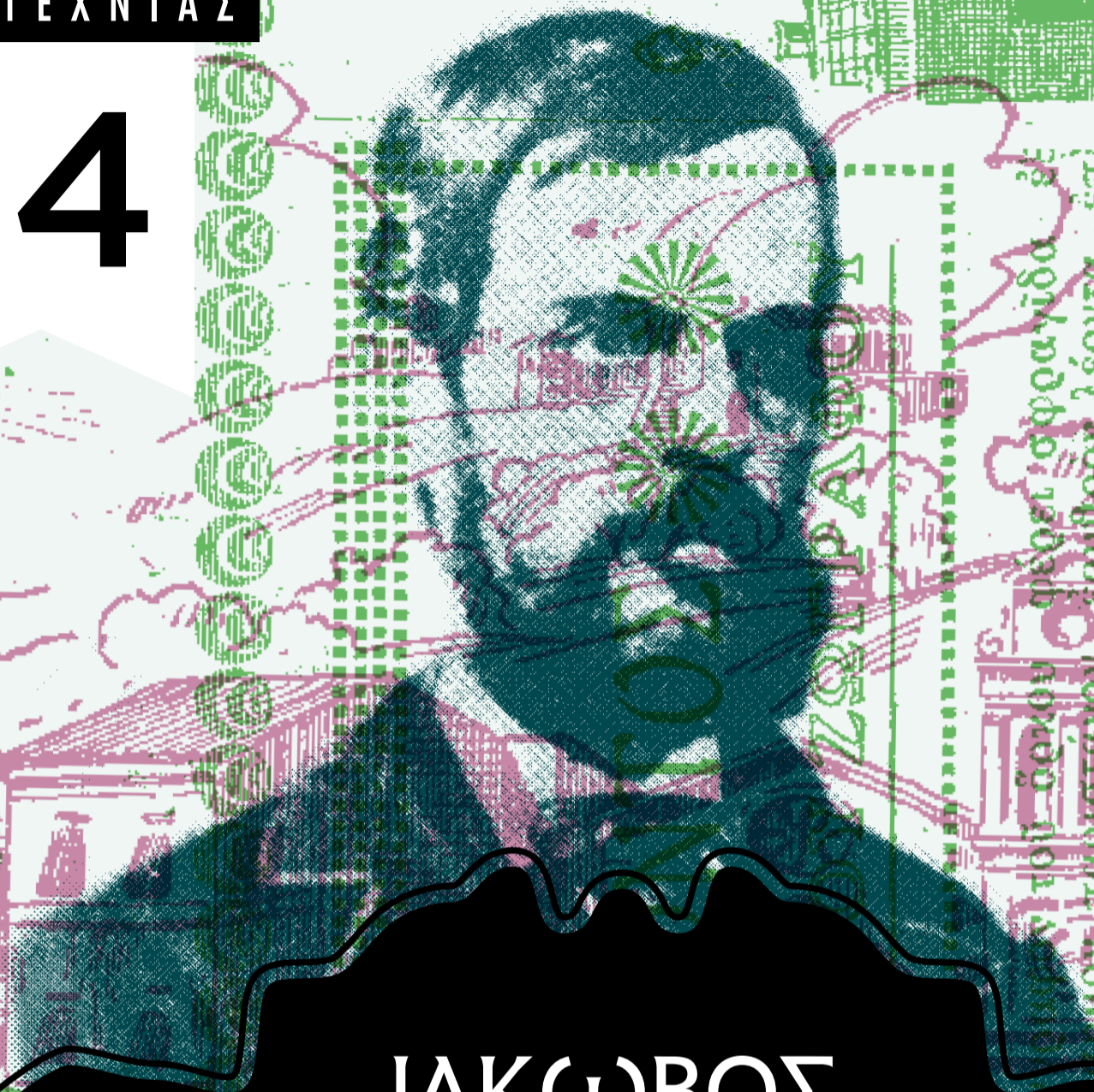

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

14

ΙΑΚΩΒΟΣ
ΠΟΛΥΛΑΣ
ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΛΑΘΟΣ

και άλλα διηγήματα

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ
ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΛΑΘΟΣ

και άλλα διηγήματα

*Φοβούμαι μην πάθω κάποτε αυτή η γυναίκα από
την περισσή αγάπη της.*

[Από το διήγημα «Ένα μικρό λάθος»]

Τρεις ιστορίες, που αναβιώνουν παραστατικά τη ζωή στην Κέρκυρα, στα τέλη του 19ου αιώνα. Τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, οι κοινωνικές προταγές και οι συμβάσεις, τα οικονομικά προβλήματα ή η πλήρης ένδεια χρημάτων επηρεάζουν τις οικογενειακές και τις κοινωνικές σχέσεις· τα στερεότυπα, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες συνθλίβουν ζωές.

Ο Ιάκωβος Πολυλάς -ο οποίος πρώτος εξέδωσε τα *Ευρισκόμενα* του Σολωμού το 1859, αναλαμβάνοντας την επιμέλεια, τα προλεγόμενα και τον υπομνηματισμό του έργου- δημοσίευσε τα διηγήματά του («Ένα μικρό λάθος», «Η συχώρεσις», «Τα τρία φλωριά») στο περιοδικό *Εστία* το 1891 και το 1892. Τα διηγήματα αυτά, γραμμένα σε μια δημοτική γλώσσα που αξιοποιεί τους κερκυραϊκούς ιδιωματισμούς, μας συστήνουν και ως πεζογράφο τον πρώτο εκδότη και επιμελητή του σολωμικού έργου.

Ο Ιάκωβος Πολυλάς γεννήθηκε στην Κέρκυρα την 1η Οκτωβρίου 1825. Ήταν γιος του Γεωργίου Πολυλά, ο οποίος πέθανε όταν ο Ιάκωβος ήταν έξι ετών, και της Ελένης, κόρης του Νικολάου Βούλγαρη. Η οικογένειά του ανήκε στις παλιές οικογένειες της Κέρκυρας, με τα μέλη της εγγεγραμμένα στο Libro d'Oro, και καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Η μορφωμένη και φιλόμουση μητέρα του τού μετέδωσε την αγάπη για τα γράμματα και τις τέχνες. Ο Πολυλάς εκπαιδεύτηκε κατ' οίκον, όπως άρμοζε στην ευγενική του καταγωγή, και διδάχθηκε αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, γερμανικά και αρχαία ελληνικά. Η πολύχρονη φιλία της μητέρας του με

τον Διονύσιο Σολωμό επηρέασε αποφασιστικά την πνευματική εξέλιξη του Πολυλά. Μάλιστα, με δική του προτροπή άρχισε να συλλέγει λαογραφικό υλικό και, υπό την καθοδήγησή του, μελέτησε γερμανική φιλολογία και μετέφρασε Σίλλερ, Γκαίτε, Χέγκελ.

Το 1847 παντρεύτηκε την ιταλικής καταγωγής Αιμιλία Σορδίνα. Λόγω της αδύναμης υγείας της συζύγου του, ο Πολυλάς αναγκάστηκε το 1851 να φύγει μαζί της για τη Νάπολη, όπου και έμειναν για τρία χρόνια. Εκεί, μεταξύ άλλων, μελέτησε συστηματικά την αρχαία ελληνική γραμματεία. Το 1854 η Αιμιλία πέθανε και ο Πολυλάς επέστρεψε στην Κέρκυρα.

Το 1855, εκδόθηκε η μετάφρασή του της *Τρικυμίας* του Σαίξπηρ. Το 1857 σηματοδεύτηκε από τον θάνατο του Σολωμού· ο Πολυλάς εκφώνησε τον νεκρώσιμο λόγο στην κηδεία του. Από το 1857 έως το 1862 εργάστηκε στην Κέρκυρα ως βιβλιοφύλακας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης. Το 1860 εκλέχτηκε γραμματέας της «Ιονίου Εταιρείας». Την ίδια περίοδο διαδραμάτισε ενεργό ρόλο στις πολιτικές διεργασίες για την Ένωση της Επτανήσου με το ελληνικό κράτος. Το 1862, ίδρυσε τον πολιτικό σύλλογο «Αναγέννησις» και εξέδωσε την ομώνυμη εφημερίδα, η οποία αρχικά προέβαλλε την αναγκαιότητα της Ένωσης και -αφότου πραγματοποιήθηκε- την ολοκληρωτική διοικητική αφομοίωση της Επτανήσου στο ελληνικό βασίλειο. Το 1871 ίδρυσε τον πολιτικό σύλλογο και την εφημερίδα «Ρήγας Φεραίος» και, κατόπιν, το σατιρικό φύλλο «Ο Κώδων». Διετέλεσε βουλευτής Κέρκυρας στην κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη την περίοδο 1869-1879. Το 1884 διαφώνησε με τον Τρικούπη και προσχώρησε στο κόμμα του Δεληγιάννη έως το 1890, οπότε και επέστρεψε στην παράταξη του Τρικούπη, δρώντας στην Κέρκυρα. Το 1892 αποσύρθηκε οριστικά από την πολιτική και αφοσιώθηκε στη συγγραφή. Σημαντική προσφορά του στάθηκε η πρώτη έκδοση των *Ευρισκομένων* του Σολωμού και τα προλεγόμενά της, καθώς και η συστηματική του προσπάθεια για τη δημιουργία μιας δημοτικής γλώσσας, ικανής να εκφράσει ανώτερες έννοιες και υψηλά ιδανικά.

Πέθανε στην Κέρκυρα, το 1896, στα 71 του χρόνια.

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Στην παρούσα έκδοση –η οποία είναι αναπαραγωγή της πρώτης αυτοτελούς έκδοσης των διηγημάτων του Ιάκωβου Πολυλά (βλ.: Ιακώβου Πολυλά, Διηγήματα και άλλα πεζά, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Φέξη 1916)– διορθώθηκαν τα τυπογραφικά λάθη, εκσυγχρονίστηκε μερικώς η ορθογραφία (διατηρώντας τη γραφή των ρημάτων στην υποτακτική με -η- και -ω-) και έγιναν διακριτικές επεμβάσεις στη στίξη των κειμένων.

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

14

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΛΑΘΟΣ
και άλλα διηγήματα

πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Όλγα Γιαννακοπούλου*

Διόρθωση: *Χρήστος Γιαμαρέλλος*

Στο εξώφυλλο: Η Κυριακή του Ελευθέρου Βήματος, στήλη: «Από Κυριακής
εις Κυριακήν», 16.1.1927, σελ. 2

[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

«Ένα μικρό λάθος», περ. Εστία Εικονογραφημένη, τόμ. Β, τχ. 49, 1891, σσ. 345-351.

«Η συχώρεσις», περ. Εστία Εικονογραφημένη, τόμ. Α, τχ. 17, 1892, σσ. 260-264,
και τχ. 18, 1892, σσ. 278-282.

«Τα τρία φλωριά», περ. Εστία Εικονογραφημένη, τόμ. Β, τχ. 37, 1892, σσ. 161-164· τχ. 38,
1892, σσ. 180-183· τχ. 39, 1892, σσ. 201-204· τχ. 40, 1892, σσ. 213-214· τχ. 41, 1892,
σσ. 232-234· τχ. 42, 1892, σσ. 241-243.

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ιακώβου Πολυλά, *Διηγήματα και άλλα πεζά*. Με βιογραφική εισαγωγή υπό Μαρίνου
Σιγούρου, Εν Αθήναις, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Φέξη, 1916.

ISBN: 978-960-503-254-8

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	8
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ υπό Μαρίνου Σιγούρου	18
Τα τρία φλωριά	69
Η συχώρεσις.....	137
Ένα μικρό λάθος	170
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ	
από έναν λόγον του Ιακώβου Πολυλά	198

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ιάκωβος Πολυλάς

και η αναζήτηση της φυσικής αλήθειας

Ένα από τα αξιοπαρατήρητα της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής ιστορίας, της ιστορίας των ιδεών αλλά και της λογοτεχνίας είναι ότι, ενώ στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι συγγραφείς και λόγιοι του 18ου και του 19ου αιώνα που προέρχονταν από τα Επτάνησα ήταν παιδιά φεουδαρχικών οικογενειών—με μεγάλες κτηματικές περιουσίες και κληρονομικούς τίτλους ευγενείας—, λόγω των σπουδών τους σε πανεπιστήμια της Ιταλίας, της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Αγγλίας, καθώς και λόγω της άμεσης επαφής και συνάφειάς τους με τα ανατρεπτικά, φιλελεύθερα ρεύματα της εποχής, μετατοπίστηκαν γρήγορα από τις συντηρητικές προς τις προοδευτικές ιδέες. Ορισμένοι, μάλιστα, νεότεροι, όπως ο Κωνσταντίνος

Θεοτόκης, συμμεριζόμενοι το πνεύμα των καιρών, πέρασαν πολύ γρήγορα με το έργο τους από τον ηρωολατρικό ρομαντισμό στον σοσιαλισμό, στη θεωρία και στο όραμα του οποίου μαθήτευσαν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στη Γερμανία.

Το κίνημα του επτανησιακού ριζοσπαστισμού, που είχε κατακόρυφη άνοδο στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, με βασικό του στόχο την ένωση με την Ελλάδα, ήταν εμπνευσμένο από τις ιδέες της γαλλικής επανάστασης, αλλά τα ηγετικά του στελέχη προέρχονταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία από οικογένειες της παλιάς αριστοκρατίας. Γόνιμοι τοπικών φεουδαρχών και μεγαλεμπόρων, είχαν φοιτήσει σε ιταλικά πανεπιστήμια σε μια εποχή που κυριαρχούσε εκεί το όραμα της εθνικής ενότητας και της ενσωμάτωσης της γλώσσας του λαού στην εκπαίδευση. Από μια άποψη, η διαστρωμάτωση και η σύνθεση της επτανησιακής κοινωνίας, ιδιαίτερα, μάλιστα, της κερκυραϊκής, ο δυτικόστροφος προσανατολισμός της παιδείας της και η αντίστοιχη πολιτική και πολιτισμική καλλιέργεια των ηγεσιών της ευνοούσαν –πολύ περισσότερο απ' ό,τι στην υπόλοιπη χώρα– τη συνάφεια με την Ευρώπη. Ωστόσο, η ρομαντική σύλληψη μιας Ελλάδας

που θα ξαναβρεί το ιστορικό της πεπρωμένο στην ενότητά της έκανε πολλούς Επτανήσιους λογίους, κι ανάμεσά τους τον Ιάκωβο Πολυλά (Κέρκυρα, 1825–1896), να θεωρήσουν, τουλάχιστον στα νεανικά τους χρόνια, ότι ο αγώνας για την Ένωση είναι μια αναγκαία προϋπόθεση για τη συλλογική αναγέννηση.

Η οικογένεια του Πολυλά ήταν ό,τι πιο εξευγενισμένο στις αρχές του 19ου αιώνα, αν και σε μια εποχή που η κερκυραϊκή αριστοκρατία είχε περάσει στη φάση της παρακμής της. Από τη μεριά του πατέρα του, είχε ρίζες που έφταναν έως το Βυζάντιο, ενώ, από τη μεριά της μητέρας του, είχε συγγένεια με τον δάσκαλο του γένους Ευγένιο Βούλγαρη. Και οι δύο οικογενειακοί του κλάδοι – γεμάτοι με στρατιωτικούς, κληρικούς και νομικούς – ήταν γραμμένοι στο ενετικό Libro d’Oro από τον 15ο και τον 16ο αιώνα. Κατ’ οίκον διδαχθείς, ο Πολυλάς έμαθε ξένες γλώσσες και αρχαία ελληνικά, όπως συνηθιζόταν στα παιδιά των πλουσίων, ενώ – λόγω της καλλιέργειας και της φιλομάθειας της μητέρας του – ήδη από πολύ μικρή ηλικία περιστοιχιζόταν από ανθρώπους των γραμμάτων, Επτανήσιους, καθώς και Έλληνες ή Ιταλούς πολιτικούς εξόριστους, πολλοί από τους

οποίους κατέφευγαν στη γενέτειρά του. Προσκείμενος στον στενό οικογενειακό του κύκλο ήταν και ο Διονύσιος Σολωμός, ο οποίος είναι γνωστό ότι είχε φύγει από τη Ζάκυνθο το 1828 και για μεγάλα διαστήματα ζούσε στην Κέρκυρα. Σύμφωνα με μαρτυρίες λογίων της εποχής, οι ιδέες του Σολωμού περί ενότητας του έθνους και επιστροφής στη γλώσσα του λαού, διαμορφωμένες από τις σπουδές του στην Ιταλία, άσκησαν πολύ βαθιά επίδραση στους συνομηλίκους του Πολυλά, γόνους της κερκυραϊκής ανώτερης τάξης και, ανάμεσά τους, στον Γεράσιμο Μαρκορά, τον Ιούλιο Τυπάλδο, τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο και τον Κάρολο Μάνεση. Η δε ενασχόλησή τους με τη λαογραφία, τη μετάφραση της ποίησης, του θεάτρου, αλλά και αρκετών έργων της ευρωπαϊκής ρομαντικής φιλοσοφίας, συγγραφέων όπως του Γκαίτε, του Σίλλερ και του Χέγκελ, έγινε με παρακίνηση του Σολωμού, αλλά και άλλων δασκάλων τους στην Ιόνιο Ακαδημία, όπως του Ανδρέα Κάλβου.

Ο Πολυλάς –αν και η φιλία του με τον Σολωμό γνώρισε πολλές διακυμάνσεις, λόγω του δύσκολου χαρακτήρα και των δυο– είναι βέβαιο ότι, χάρη στις συνεχείς προτροπές του δεύτερου, στράφηκε

με ζέση στη μελέτη της αρχαιοελληνικής ποίησης και της φιλοσοφίας, όταν βρέθηκε στη Νεάπολη της Ιταλίας (1851-1854), λόγω της ασθένειας της γυναίκας του. Βιβλιοθηκονόμος στη Βιβλιοθήκη της Κέρκυρας (1857-1862), εκφώνησε τον επικήδειο του Σολωμού και ανέλαβε τη γενική επιστασία της έκδοσης των έως τότε Ευρισκομένων (1859). Μάλιστα, το εισαγωγικό του κείμενο, τα «Προλεγόμενα», θεωρείται υποδειγματικό ως προς τη φιλολογική του μέθοδο, αλλά και βασικό ως ερμηνευτική εποπτεία που συνέβαλε καίρια στην ευρύτερη γνώση του έργου του «μεγάλου φίλου» του. Πολύ σημαντική είναι και η μελέτη του Πολυλά Πόθεν η μυστικοφοβία του κ. Σπυρίδωνος Ζαμπελίου (1860), στην οποία διαλέγεται με τις θέσεις που ανέπτυξε ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος, επίσης μέλος του κερκυραϊκού κύκλου του Σολωμού. Εντούτοις, η εκδοτική ενασχόλησή του και οι θέσεις που ανέπτυξε στα κριτικά του σχόλια σχετικά με τον Σολωμό και την επτανησιακή γραμματεία πρέπει να συσχετισθούν οπωσδήποτε με τον μεταφραστικό του προγραμματισμό και το πολιτικό του όραμα που ως ορίζοντά του είχε την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα

και την ενσωμάτωση της λαϊκής εθιμικής και λογοτεχνικής παράδοσης στην εθνική.

Το 1851 προλόγισε τη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών του παιδικού φίλου του Αντώνιου Μανούσου, ίδρυσε έπειτα το σύλλογο «Αναγέννησις» και εξέδωσε την ομότιτλη εφημερίδα αλλά και το σατιρικό φυλλάδιο *Ο Κώδων*. Μετά την Ένωση (1869), αναμείχθηκε ενεργά στα δημόσια πράγματα, εκλέχθηκε κατ' επανάληψη βουλευτής με το κόμμα του Χαρίλαου Τρικούπη, μετακινήθηκε όμως προς τις ιδέες της βαλκανικής συνομοσπονδίας που πρώτος είχε εισαγάγει ο Ρήγας Φεραίος. Έτσι, σχημάτισε ομώνυμη πολιτική κίνηση, ήρθε σε ρήξη με τον Τρικούπη, λόγω της στάση του απέναντι στην Τουρκία και στις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, και, εντέλει, το 1892, ύστερα από συνεχείς αλλαγές στις κομματικές του επιλογές, εγκατέλειψε την πολιτική και αφοσιώθηκε έως το τέλος της ζωής του στο ερευνητικό και φιλολογικό του έργο.

Το καθαυτό λογοτεχνικό έργο του Ιάκωβου Πολυλά είναι αρκετά μικρό σε έκταση. Μεταξύ του 1891 και του 1892 δημοσίευσε στο περιοδικό *Εστία* τα τρία διηγήματά του «Ένα μικρό λάθος», «Η συχώρεσις»

και «Τα τρία φλωριά», το 1893 δημοσίευσε το σονέτο «Πρώτη αγάπη», ενώ μετά τον θάνατό του (1896), με φροντίδα του Γεωργίου Καλοσγούρου, δημοσιεύτηκε η προγενέστερα γραμμένη «Ωδή εις τον θάνατον του Διονυσίου Σολωμού». Προηγήθηκε, ωστόσο, η πολύ πλουσιότερη μεταφραστική του εργασία, στην οποία συμπεριλαμβάνονται η έμμετρο ομηρική Οδύσσεια (1875-1881), η σαιξπηρική Τρικυμία (1855), ο Άμλετ (1889) και αποσπάσματα της Ιλιάδας. Αν και υπέρμαχος της καθαρής γλώσσας του λαού στα νεανικά του χρόνια, μετά το 1855 –και ιδίως μετά την προσωπική του γνωριμία με τους φιλόλογους του Πανεπιστήμιου της Αθήνας– μετακινήθηκε προς πιο λόγιες θέσεις. Στο δοκίμιό του Η φιλολογική μας γλώσσα. Σκέψεις Ιακώβου Πολυλά (1892) υποστήριξε την ανάγκη δημιουργίας μιας μεσαιάς οδού για την καλλιέργεια της εθνικής γλώσσας, έτσι ώστε να είναι αφενός κατανοητή στους πάντες, αφετέρου τακτοποιημένη και ακριβής, προκειμένου να περιλαμβάνει όλο τον διϊστορικό της πλούτο: «Δύο απαιτούνται στοιχειώδη προσόντα εις την φιλολογική γλώσσαν. Να είναι κανονική, δηλαδή γραμματικώς ωρισμένη, και να είναι νοητή εις την ολομέλειαν του έθνους».

Τα τρία διηγήματα του Πολυλά, κατά κάποιον τρόπο συντάσσονται με τη γενικότερη τάση της διηγηματογραφίας του τέλους του 19ου αιώνα να περιγραφούν σκηνές του βίου των Ελλήνων, ανεξαρτήτως ιστορικής στιγμής. Ανασυνθέτουν όψεις της ζωής στην επαρχιακή Κέρκυρα, αλλά –όπως και πολλά από τα μεταγενέστερα μυθιστορήματα και διηγήματα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη– είναι γραμμένα με αποδεικτική πρόθεση. Η τοπική κοινωνία, οι λαϊκές παραδόσεις, η κριτική στάση απέναντι στον θεμελιώδη ρόλο που έχουν οι μύθοι και οι θρύλοι στη διαμόρφωση των ηθών της, η άμεση σχέση του φυσικού τοπίου με τον ψυχισμό των ανθρώπων, αλλά και η επίδραση της στρεβλής οικονομικής οργάνωσης στη ζωή τους, μας δημιουργούν τη στέρη πεποίθηση ότι ο Ιάκωβος Πολυλάς, όταν έγραφε τα πεζά του αυτά, ήταν κυριευμένος από την έντονη αρνητική διάθεση που είχε καταλάβει πολλούς ευρωπαίους συγγραφείς για την ανθρώπινη φύση, τον πολιτισμό αλλά και την εν γένει οργάνωση της κοινωνίας. Ο εστιασμός του κυρίως σε καταστάσεις που έχουν ευρύτερη σημασία και η ρεαλιστική του προσπάθεια να αποτυπώσει καταλεπτώς τον συλλογικό ορίζοντα της κερκυραϊκής

ζωής, με έντεχνη ουδετερότητα και ερευνητική απάθεια, υποτάσσοντας τα ατομικά συναισθήματα και τη δραματική ψυχική αίσθηση στις κοινωνικές σχέσεις, δείχνει ότι τελικά δεν έμεινε ανεπηρέαστος από τις ιδέες και τη θεωρία του νατουραλισμού. Πράγματι, οι γυναικείες υπάρξεις συνθλίβονται από τα συντηρητικά ήθη και τις επαχθείς οικονομικές συνθήκες, οι δεισιδαιμονίες κρατούν δέσμιο τον λαό στην ευπιστία και την αμάθεια. Πρόκειται για έναν κόσμο που είναι προάγγελος της νατουραλιστικής αγριότητας, την οποία θα συναντήσουμε λίγο αργότερα, το 1897, στον περίφημο Ζητιάνο του Ανδρέα Καρκαβίτσα.

Αλέξης Ζήρας

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΛΑΘΟΣ
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΥΠΟ ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ

Η Αθήνα ήταν θυθισμένη στη φιλολογική παραζάλη, επίστευε στην τέχνη των Σούτσων, και κάποιων άλλων στιχουργών που τους εμιμούντο. Είχαν τέλεια λησμονήσει τον Σολωμό, και δεν ήξευραν τον Κάλβο, και δεν ένιωθαν τον Τερτσέτη, μολονότι ζούσε πλάγι τους, μέσα στην πρωτεύουσα, κι αγωνιζότανε με τον λόγο και με τη γραφίδα.

Την πνευματικήν ατμοσφαίρα την επέξεν η επίδραση του Ραγκαβή και του Παπαρηγοπούλου. Ήταν η εποχή που κύματα ενθουσιασμού επλημμύριζαν τα στήθη των Αθηναίων όταν άκουαν τον Αχιλλέα Παράσχο ν' απαγγέλλη τα ρητορικά του ποιήματα.

Στην ίδιαν εποχή, σαν σε μιαν άλλην Ελλάδα, παράμερα εκεί στο ειρηνικό νησί των Φαιάκων, που το ύμνησεν ο ιερός στίχος του Ομήρου και το edιάλεξε για διαμονή του ο Σολωμός, εξούσαν μερικοί άνθρωποι που πίστευαν σε άλλα ιδανικά, και είχαν μια διαφορετική λατρεία σε κάποιαν ανώτερη Τέχνη.

Η πνευματική ατμοσφαίρα της Επτανήσου ήταν διαφορετική. Δεν είχαν μάτια οι λόγιοι της Φαναριώτικης Σχολής να ιδούν και να ξανοίξουν το στοχαστικό έργο αυτών των ανθρώπων. Σ' εμάς τώρα, που το βλέπουμε, το εξετάζουμε και το συγκρίνουμε, μας παρουσιάζεται ζωηρά η μεγάλη υπεροχή του.

Την αιτία της διαφοράς του διανοητικού κόσμου μεταξύ της Επτανήσου και της άλλης Ελλάδας πρέπει να την αναζητήσουμε στην κοινωνικήν υπόσταση και στην πνευματική μόρφωση του ελληνικού έθνους κατά την εποχή εκείνη. Έτσι, εύκολα και φυσικά, εξηγείται τούτο που πολλοί κριτικοί εξήτησαν να το χαρακτηρίσουν σαν παράδοξο φαινόμενο.

Δεν ήταν, εκείνη την εποχή, σε καμιάν ελληνική πόλη τόση πνευματική αριστοκρατία όση στην Κέρκυρα. Έλαμπε με όλα τα μάγια της τέχνης σε μιαν ιδιότροπη ζωήν ο Σολωμός, και ολόγυρά του τόσα άλλα

εκλεκτά πνεύματα, σαν πλανητικό σύστημα γύρω από τη μεγαλοφυΐα του ποιητή· ο μουσουργός Μάντζαρος, ο φιλόσοφος Βράιλας, ο ιστοριοδίφης Μουστοξύδης, ο δραματικός Ιωάννης Ζαμπέλιος, ο λόγιος Δελβινιώτης, ο σοφός δαλματός Θωμαζέος, ο ιταλός αυτοσχεδιαστής Ρεγάλδης, και άλλοι. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν τη μυστική εκείνη δύναμη που ο γάλλος φιλόσοφος Fouillé ονόμασε, τόσον εκφραστικά, *idées-forces*. Η ιδεολογία εκείνη, που εμπνέει τα έργα, δυναμώνει τη βούληση· γιατί ό,τι αντιπροσωπεύει την ιδέα είναι η ευγενικότερη θέληση. Η Τέχνη, περισσότερο από καθετί, είναι τέτοια μεγάλη πνευματική δύναμη, που μας υψώνει επάνω από τες ταπεινές φροντίδες.

Στη διανοητικήν αυτή εστία, κατάλληλη κοινωνική ατμοσφαίρα, σπουδαίο κέντρο των νεοελληνικών γραμμάτων και του πνευματικού φιλελληνισμού των ιταλών πολιτικών προσφύγων της εποχής εκείνης, εφωτίσθη από την ιερή φλόγα της Τέχνης ο νους του Πολυλά που είχε αξίους συνομήλικους συντρόφους τον Γεράσιμο Μαρκορά, τον Αντώνιο Μανούσο, τον Σπύρο Ζαμπέλιο και άλλους.

Η απτική σκέψη, εξορισμένη από την πατρίδα της, όπου η αίσθηση του Καλού ήταν ανύπαρκτη, είχε

καταφύγει στα επτά νησιά του Ιονίου, όπου εξούσαν άνθρωποι με νου πλέον καλλιεργημένο και ψυχή πλέον ευαίσθητη.

Ένας ταπεινός πολιτισμός είναι πάντα μία πολυσύνθετη και μακροχρόνια προετοιμασία, μία εργασία προπαρασκευαστική για να γεννηθούν υπάρξεις με βαθιά σκέψη και ψυχή ευγενική. Έτσι, από την ασυνείδητη συνολική προσπάθεια ανεβαίνουν εκείνοι που έχουν τη φωτεινή διάνοηση, που βρίσκουν την έννοια της ζωής και δημιουργούν έργα ανώτερα. Η ηθική δύναμη των λαών φανερώνεται, ολοκληρωτική και αυτούσια, στην προσωπικότητα των ολίγων εκλεκτών· σ' αυτούς η φύση συγκεντρώνει την ψυχική δύναμη των μεγάλων ομάδων.

Η άλλη ελληνική κοινωνία, θυθισμένη ακόμη σε αμάθεια, δεν ήταν δυνατόν να εννοήσει και να εκτιμήσει λογίους της περιωπής των Επτανησίων, που ήταν βλαστοί πολυχρονίου πολιτισμού.

Σήμερα, βέβαια, καμιά τέτοια σύγκριση δεν ημπορεί να γίνη, και δεν υπάρχει η παραμικρή αναλογία. Επτανησιακός πολιτισμός δεν υπάρχει τώρα πλέον στην πραγματικότητα, ζει μόνον η ανάμνησή του. Η μεγάλη του σημασία όμως είναι πως με την

Επτανησιακή Σχολή ξεκαθαρίζεται για πρώτη φορά το ανέδασμα του στίχου σε ανώτερη διανοητική σφαίρα, ο πλουτισμός του λόγου, και η ανύψωση της ιδέας της Τέχνης· η ελληνική λογοτεχνία άρχισε ν' αναπνέη και να εξευγενίζεται από τότε που εγκολλώθηκε το παράδειγμα των επτανησίων ποιητών. Απ' αυτούς επηρεασμένη η Νέα Αθηναϊκή Σχολή έδωσεν, από τον Ροΐδη και ύστερα, το τελευταίο χτύπημα στο άσκοπο έργο εκείνων που αγωνίσθηκαν μάταια να ξαναζωντανέψουν μια νεκρή γλώσσα.

Το φυσικό περιβάλλον (σπουδαίος παράγοντας για τη γέννηση και την πρόοδο της Τέχνης) δεν αρκεί μόνο να μορφώσει την καλλιτεχνική ψυχή ενός τόπου. Περισσότερη ακόμη επίδραση από τον φυσικόν έχει ο ηθικός και πνευματικός ορίζοντας μιας κοινωνίας. Έτσι, τα νησιά του Ιονίου, που διόλου δεν έχουν αλλάξει τη μαγική τους φύση, ούτε βέβαια έχουν μετατοπισθή από τη γεωγραφική τους θέση, μόλον τούτο σήμερα δεν έχουν τα εξαιρετικά πνεύματα που είχαν τον περασμένον αιώνα.

Ίσως όμως στον ξεπεσμό και στην εξαφάνιση του επτανησιακού πολιτισμού να μην είναι αμέτοχη και η πολιτειακή μεταβολή, γιατί ξέρουμε πως η κοινωνική

ισοπέδωση μαραίνει κάποτε τ' άνθη του πνεύματος –
ενώ η δουλεία τα πνίγει πάντα.

Το βέβαιο είναι –όποια κι αν είναι τα αίτια– πως
στην Επτάνησο δεν υπάρχουν σήμερα οι εξαιρετι-
κοί εκείνοι ευνοϊκοί όροι που την έφεραν για κάποιο
καιρό σε ακμή πολιτισμού. Η Επτάνησο, σαν καλή
κόρη, εθυσιάσθηκε, καθώς εχρεωστούσε, για την πρό-
οδο της μητέρας Ελλάδας.

*
* *

Ο Ιάκωβος Πολυλάς εγεννήθη κ' επέθανε στην Κέρ-
κυρα (1826-1896). Πατέρας του ήταν ο Γεώργιος Πο-
λυλάς και μητέρα του η Ελένη, κόρη του κόμη Νικο-
λάου Βούλγαρη.

Και ο πατρικός και ο μητρικός οίκος ήσαν ευγε-
νείς, από παλαιόν καιρόν εγκαταστημένοι στην Κέρ-
κυραν. Πρώτος από τον οίκον Πολυλά, αναφερόμενος
στα δημόσια έγγραφα του κερκυραϊκού αρχειοφυλα-
κείου, είναι ο δον Νικόλαος Πολυλάς, ψηφισμένος τη
12ην Νοεμβρίου 1490 μέγας πρωτοπαπάς Κερκύρας.
Ο Αλέξανδρος Πολυλάς, γεννημένος στα 1588, ήταν
μαθητής και συνεργάτης του Βαρίνου Φαβορίνου,
επισκόπου Νουκηρίας.

Ο οίκος Πολυλά έλαβε τίτλον ευγενείας στα 1543. Στην κερκυραϊκήν Χρυσήν Βίβλον αναγράφεται μόνον ένας κλάδος, στα 1746. Στο γενεαλογικό δένδρο απαντάμε πολλούς νομομαθείς και κληρικούς. Η μητρική του οικογένεια είναι μία από τες αρχαιότερες νεοελληνικές οικογένειες. Στα 1391 απαντάμε έναν Νικόλαο Βούλαρη**. Λέγεται, αν και δεν είναι βεβαιωμένο, πως ο οίκος αυτός, που εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα από τα μέσα του ΙΔ· αιώνα, έχει την πρώτη καταγωγή του από κάποιον πρίγκιπα της Βουλγαρίας ο οποίος είχεν εξελληνισθή στο Βυζάντιο.*

Και στο οικογενειακό δένδρο της οικογενείας Βούλαρη βλέπουμε πολλούς να κατέχουν πολιτικά και ιερατικά αξιώματα. Στη διπλή αυτή κληρονομικότητα, από την πατρική και μητρική γραμμή, πρέπει να προσέξουμε για να εννοήσουμε τα αυστηρά ήθη, τα υψηλά ιδανικά και τη μεγάλη αρετή του Ιακώβου Πολυλά.

Η μητέρα του, γυναίκα μορφωμένη, έρριψε στην παιδική ψυχή του τους πρώτους σπόρους της αγάπης

* Della Historia di Corfù, descritta da Andrea Marmora, Venezia 1672, § VI-312.

** Miklosich et Müller, Acta et Diplomata Graeca medii Aevi. Vindobonae MDCCCLXII, τόμ. II, σ. 155.

προς τα γράμματα. Έτσι, μόνο με την ορμέφυτη διάθεση και κλίση στη φιλολογία ημπόρεσε ν' αποκτήση θαυμαστή πολυμάθεια.

Στα 1847 ενυμφεύθη με την Αιμιλία, κόρη του κόμη Ιακώβου Σορδίνα, και εξ αφορμής μιας αρρώστιας της επήγε κ' έμεινε δύο χρόνια (1852-1854) στη Νεάπολη της Ιταλίας, και από τα 1857 έως το 1862 εδιορίσθη διβλιοφύλακας της Δημοσίας Βιβλιοθήκης Κερκύρας.

Θερμός οπαδός του Ριζοσπαστικού Κόμματος, επρωτοστάτησε στο ενωτικό κίνημα της Επτανήσου με την ίδρυση του πολιτικού συλλόγου η «Αναγέννηση» και σαν αρχισυντάκτης της ομώνυμης εφημερίδας, η οποία στον τελευταίο καιρό της Αγγλικής Προστασίας εκήρυντε την ένωση. Ο Πολυλάς, με φλογερή αρθρογραφία, εκαθοδήγησε το λαϊκό φρόνημα. Αγαπούσε τη μεγάλη Ιδέα όσο και τα γράμματα, και αντίκριζε με ακατάβλητο πόθο τον εθνικόν ορίζοντα. Ύστερ' από την ένωση, υποστήριξε την ολοκληρωτική αφομοίωση της Επτανήσου στο διοικητικό σύστημα του ελληνικού βασιλείου. Η γνώμη του αυτή, εμπνευσμένη μόνο από την άδολη φιλοπατρία του, είναι συζητήσιμη σύμφωνα με τη νεότερη επιστημονική

αντίληψη που θεωρεί χρήσιμα τα διάφορα τοπικά διοικητικά συστήματα όταν έχουν μακροχρόνια και ευδόκιμη επικράτηση.

Αργότερα ο Πολυλάς ίδρυσε την εφημερίδα Ρήγας Φεραίος και τον ομώνυμο πολιτικό σύλλογο, καθώς και το σατιρικό φύλλο Κώδων για να χτυπήσει τους πολιτικούς του αντιπάλους. Τα δημοσιογραφικά του άρθρα τα edιάβαζαν στην Κέρκυρα, ακόμη και όταν έπαψε να πολιτεύεται, σαν εξαιρετικά διδάγματα πολιτικής. Εζήτησε πάντα να φέρη μία σωτήρια μεταβολή, όπως στη φιλολογική, και στην πολιτική κατάσταση.

Σε πέντε περιόδους (1869-1879) τον είχαν εκλέξει βουλευτή οι συμπολίτες του για ν' αντιπροσωπέψη την Κέρκυρα στη βουλή. Για χρόνια είχε κατατροπώσει τους πολιτικούς αντιπάλους του και εκυριάρχησε χωρίς να εγκαταλείψη τις αρχές που τον διακρίνουν σαν άνθρωπο των γραμμάτων. Άσπονδος εχθρός της συναλλαγής δεν edιόρισε σε δημόσια θέση ούτε τον αδελφό του, που ήταν σε δυσάρεστη οικονομική κατάσταση.

Είχεν αγωνισθή για τον θρίαμβο του τρικουπικού κόμματος στην Κέρκυρα, αλλά δεν edίστασε να

εγκαταλείψει τον Τρικούπη όταν και αυτός αναγκάσθηκε να κάμει κάποιες συνθηκολογίες με την πολιτική συναλλαγή που ασχήμεζε τότε τα κοινοβουλευτικά ήθη. Και αποσυρμένος από την πολιτική, είχε ακόμη φανατικούς οπαδούς, γιατί ήταν αλύγιστος και ασάλευτος στις αρχές του, δίνοντας στην πολιτική του δράση μια θρησκευτική όψη.

Ο πρωθυπουργός Κουμουνδούρος είπε κάποτε πως οι περιστάσεις δεν έδωσαν στον Πολυλά στάδιον ανάλογο για ν' αναπτύξει τη δύναμή του.

Έξω από την αρνητική αυτή πολιτική του δράση, η απλή και ατάραχη ζωή του δεν έχει σημαντικούς σταθμούς και περίεργες λεπτομέρειες, άλλες από εκείνες των ιδεών του. Έτσι έζησεν ως τα τελευταία του χρόνια αφιερωμένος, σταθερά και ήσυχα, στις φιλολογικές του αγάπες.

Ο Πολυλάς βέβαια δεν είναι τυχαίο δημιούργημα της εποχής του, δεν είναι ο άνθρωπος, ο επηρεασμένος μόνον από το περιβάλλον του τόπου του· είναι μια ξεχωριστή προσωπικότητα, μια χαρακτηριστική φυσιογνωμία με ατομική σφραγίδα.

Ο άνθρωπος –προϊόν κάπως και αυτός της γης όπου εγεννήθη– είναι μία σύνθεση των δυνατών

εντυπώσεων που εδέχθη από τη ζωή και τα βιβλία, συνδυασμένη πάντα με την κληρονομική του διάθεση. Η βυζαντινή καταγωγή του Πολυλά, δυναμωμένη και από τον επτανησιακό πολιτισμό, μας παρουσιάζει στο πρόσωπό του τον προχωρημένο τύπο της νεοελληνικής ψυχής εξελιγμένης με την επήρεια του χρόνου.

Ευθύς ύστερ' από την καταγωγή, έρχονται οι πρώτες γνωριμίες της νεανικής ηλικίας που μορφώνουν τον χαρακτήρα και φωτίζουν τη σκέψη.

Η νεανική ψυχή δυναμώνει και φωτίζεται όταν αξιωθή να 'χη πολύτιμες φιλίες στην αρχή της ζωής της, ενώ ζητεί διψασμένη να ποτισθή στην Κασταλία κρήνη και να λουσθή στο αθάνατο φως της Τέχνης.

Ο Πολυλάς είχε την καλή τύχη να γνωρίση τον Σολωμόν, ο οποίος έδειξεν αληθινή εκτίμηση στην προικισμένη φύση του νεαρού Κερκυραίου που ήταν ένας από τους φιλόμους νέους, τους συγκεντρωμένους γύρω του. Τους εσύνδεσεν εγκάρδια φιλία και ο εθνικός ποιητής εξεκαθάρισε τη φιλολογική συνείδηση του Πολυλά, που ήταν είκοσι οχτώ χρόνια νεότερός του, και του εχάρισε, με το παράδειγμά του και τις συνομιλίες του, τη βαθύτερη διανόηση και τον υψηλό ενθουσιασμό για την Τέχνη και τη δημοτική γλώσσα,

συντελώντας στο ξάστερο φανέρωμα της ιδιοφυΐας του. Του αφύπνισε τον πρώτο θείον ενθουσιασμό, που είναι πάντα πολύτιμος οδηγός στους δρόμους της ζωής και της Τέχνης.

Έτσι, ο νέος Πολυλάς είχε ριχθή στη μελέτη των αριστουργημάτων της αρχαίας και της νέας φιλολογίας, ξανοίγοντας με τον διψασμένο και ανήσυχο στοχασμό του της Τέχνης τον απέραντο κύκλο, όπου τον καθοδηγούσε με τη σοφή καλαισθησία του ο Σολωμός. Ο Πολυλάς είχε κάμει βαθύτατες μελέτες στην αρχαίαν ελληνική και στη μεσαιωνική φιλολογία και από τες ξένες ιδιαίτερα στη γερμανική. Είχε το φιλοπερίεργο και βαθύ φιλοσοφικό πνεύμα που πρέπει να εμπυχώνει κάθε αληθινό λόγιο, είχε τον πόθο για μίαν ανώτερη διανοητική εξέλιξη.

Έτσι, έδωσεν απαρχής αμβροσίοδη τροφή στες ψυχικές και διανοητικές του δυνάμεις, επλούτισε τα φυσικά του χαρίσματα κ' εταίριασε τη μόρφωση του νου και της καρδιάς στη σπάνια και ζηλευτήν εκείνη αρμονία που γεννάει την ηθική δύναμη του χαρακτήρα. Δεν είναι κοινό φαινόμενο η συμμαχία του νου και της καρδιάς στην ίδιαν ανθρώπινην ύπαρξη, δεν συμβαίνει συχνά στους ανθρώπους να

βρίσκονται ο χαρακτήρας με τη διάνοια σε ανάλογο ύψος.

Ο Πολυλάς, από τες πρώτες μελέτες του, ένιωσε την αλήθεια εκείνη που είναι πότε δρόμος χαραγμένος ανάμεσα από τη ζωή κι από τη σκέψη, πότε είναι σπόρος κρυμμένος όπως το καρύδι στο κέλυφός του, και ο νους την παρουσιάζει στο φως.

Έτσι, ο νεαρός Κερκυραίος, με πίστη και πεποίθηση, εμπήκε στο αληθινό νόημα της ζωής και της Τέχνης, και ακολούθησεν ως το τέλος τον δρόμο του, υπακούοντας στα προστάγματα μιας ευγενικής δύναμης που αναζητάει πάντα τους αγνούς λογισμούς μέσα στη βαθύτερη πηγή τους.

Η δυνατή κρίση του και η φωτεινή ψυχή του τον οδήγησαν μακριά από τα ψεύτικα σκιάχτρα και τα μάταια θέλγητρα που εξευτελίζουν την ανθρώπινη ζωή με τ' αξιοκαταφρόνητα αισθήματα που της εμπνέουν.

Ο Σολωμός στην Κέρκυρα, φίλος της μοναξιάς και της στοχαστικής ζωής, εμελετούσε τα έργα των γερμανών σοφών σε χειρόγραφες ιταλικές μεταφράσεις που εφιλοτεχνούσαν, επίτηδες γι' αυτόν, ο Πολυλάς και άλλοι εκλεκτοί φίλοι του, με τους οποίους τον είχε συνδέσει η ευγενικότερη αγάπη του νου και της

ψυχής, μια ακαταμάχητη κλίση στα γράμματα. Έτσι, με τη Φαινομενολογία του Πνεύματος του Έγκελ, με τα αισθητικά συγγράμματα του Σίλλερ και με τα ποιητικά έργα του Γκαίτε εμυήθη ο Σολωμός στη γερμανική ιδεολογία. Μεγάλη τιμή πρέπει στον Πολυλά και τους άλλους νέους που ε γνώρισαν στον Σολωμό τη γερμανική σκέψη. Αυτή η κυριαρχία της Ιδέας, το νόημα της μεγάλης Τέχνης, η δύναμη του Λόγου πρωτοφανερόνεται και δείχνεται ασύγκριτη στα μεγαλόπνευστα αποσπάσματα του Πόρφυρα και των Ελευθέρων Πολιορκημένων. Ύστερα ο Πολυλάς εξαναδέχθηκεν ο ίδιος την επίδραση του Σολωμού· του εξανάδινεν η μεγαλοφυΐα του ποιητή, ελληνοποιημένην, αγνή και καθάρια, τη μεταφυσική σκέψη του Φίχτε, του Έγκελ, του Σίλλερ και του Γκαίτε.

Ο Σπύρος Ζαμπέλιος στες σκέψεις για τη νεοελληνική ποίηση, αφού υποστηρίξη τη θεωρία του ότι γνώρισμα της ελληνικής γενεάς από την αρχαιότητα ως τα δημοτικά τραγούδια είναι μία θρηνητική διάθεση, καταδικάζει τη μυστικιστική κλίση, τη «μεταφυσικομανία» του Σολωμού στο ποιητικό του έργο. Ο Λάμπρος, και την αποδίδει στη φιλία του ποιητή «με μαθητήν τινα, νεωστί μεν επιστρέψαντα εκ

Γερμανίας, υπεραίροντα δε μετά στομφασμού παν το γερμανικόν»*. Ο Πολυλάς όμως το αρνείται και λέγει ότι έφθασε στην Κέρκυρα στα 1838, δηλαδή τέσσερα χρόνια ύστερ' από τη δημοσίεψη του Λάμπρου, που τον είχε προσχεδιάσει ο Σολωμός στη Ζάκυνθο**, και υποστηρίζει πως η ποίηση του Σολωμού, χωρίς να είναι μεταφυσική, έχει την τέχνη και τη λυρική δύναμη να εκφράζει τότε την απλότητα, τότε τα δεινότερα πάθη της ψυχής.

Με τον τρόπο που ο Πολυλάς ανασκευάζει την κριτική του Ζαμπελίου, και βγαίνει υπερασπιστής του Σολωμού, είναι σαν να κάνει λίγο και τη δική του απολογία.

Η βιογραφική εισαγωγή του στα ποιήματα του Σολωμού δεν είναι μόνον ένα από τα λαμπρότερα έργα της νεοελληνικής κριτικής, αλλά και κάτι σαν εκπλήρωση ιερού χρέους στην αθάνατη μνήμη του εθνικού ποιητή που τον είχε γνωρίσει και εκτιμήσει. Ο Πολυλάς έσωσεν ό,τι ήτο δυνατόν από το έργο του Σολωμού, σε στιγμή που κάτι μπορούσεν ακόμη να

* Πόθεν η κοινή λέξις «τραγουδώ»; Σκέψεις περί ελληνικής ποιήσεως υπό Σπ. Ζαμπελίου. Εν Αθήναις 1859, σ. 73.

** Πόθεν η μυστικοφοβία του κ. Σπ. Ζαμπελίου. Στοχασμοί Ιακώβου Πολυλά. Εν Κερκύρα 1860, σ. 24.

περισωθή, ευθύς ύστερα από τον θάνατό του. Επεριμάζεψε με ευλάβεια και αγάπη στον τόμο των Ευρισκομένων, φωτίζοντας με υποσημειώσεις και διασαφήσεις τα θλιβερά συντρίμματα του μεγάλου έργου, που έμεινε ατελείωτο. Αναλύει με βαθιά κρίση και αντίληψη, διαφωτίζει την υψηλή ποιητική σκέψη του Σολωμού. Το φωτεινό αυτό αντίκρισμα μιας διανοίας βοηθεί και τους άλλους να λάβουν την ίδια εντύπωση. Έτσι, φαίνεται σαν να είναι και ο ίδιος εμπνευσμένος από τον ποιητικό στοχασμό του διδασκάλου του. Στην εργασία του αυτή, τη συλλογική κ' ερμηνευτική, μπαίνει, σαν σε μια βαθύτερη χημική ένωση, και η πνοή του εκδότη.

Λίγοι ποιηταί βρήκαν παρόμοιο φωτεινό και αφοσιωμένο εκδότη σαν τον Πολυλά, και τούτο δεν είναι μικρή ευτυχία στην οριστική αποκατάσταση ενός ποιητικού έργου. Σ' εποχή που η ελληνική κοινωνία, και οι άνθρωποι των γραμμάτων ακόμη, έμεναν ξένοι και αδιάφοροι στη διανοητική μορφή του Σολωμού, ο Πολυλάς εξήτησε να κάμη γνωστόν το έργο του και να το επιβάλη. Είπαν ότι ο Κυδιέρος κατόρθωνεν από μερικά κόκαλα να ξανασχηματίζη τον σκελετό κάποιων προϊστορικών μεγαθηρίων.